

Stručni rad

UDK 930.85:008(497.5)

Milica LUKIĆ (Osijek)

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

mlukic@ffos.hr

STRATEGIJE PROIZVODNJE ZNANOSTI I PROMIDŽBE NACIONALNE KULTURE

ili

O dvjema novim knjigama Jasne Horvat

Navedeni naslov objedinjuje prikaz dviju knjiga hrvatske znanstvenice i književnice Jasne Horvat objelodanjene 2022. i 2023. godine. Prva – *Akademski bonton (Ne)pisana pravila akademske zajednice* oprimjeruje inicijalni dio naslovne sintagme koji se odnosi na *proizvodnju znanosti*, dok je druga – slikopriča *Perunika* – zornim primjerom promidžbe kulturnoga identiteta. I jedna i druga relevantne su za širi znanstvenokulturni kontekst – prva svoju primjenu može pronaći u svakoj visokoškolskoj ustanovi gdje god se ona nalazila, a druga se može afirmirati i biti prepoznata ne samo na svakom slavenskom prostoru popularizirajući mitološku priču slavenske starine nego i na prostorima jezičnogenetski srodnim slavenskima, ali i izvan njih.

a) O pravilima *dobroga ponašanja* u akademskoj zajednici

(Jasna Horvat, *Akademski bonton. (Ne)pisana pravila akademske zajednice*, biblioteka Ekonomijana, Ekonomski fakultet u Osijeku, Osijek 2022., 296. str.)

Akadska zajednica, kao uostalom i svaka druga, počiva na uspostavljenim pravilima koja su ključna za njezino uspješno funkcioniranje i izvršavanje zadataka i ciljeva što proizlaze iz njezine djelatnosti. Tako je tomu od antičkih vremena. Razvoj znanosti, tehnologije i društva utječe i na akademski život, razvijaju se nova očekivanja, pa se u skladu s tim nameću i neka nova pravila, nadograđujući postojeće – pisane i nepisane akademske običaje. Upravo je toj problematici posvećen *Akademski bonton*, znanstveno-metodološki priručnik i udžbenik koji bi se s obzirom na postojeću poznatu literaturu istoga usmjerenja mogao nazvati *neklasičnim*, čemu svakako doprinose i leksikonski oblikovana poglavlja ili njihovi dijelovi. *Akademski bonton* tako

je ujedno i vodič pravilima ponašanja u akademskoj zajednici. Navedeno nas već vodi zaključku da je riječ o *neklasičnom* pristupu *hibridnoga* ostvaranja knjige koja gradi modele i okružje za *proizvodnju znanosti*. Tomu je tako jer je autorica i cijenjena znanstvenica iz područja kvantitativne ekonomije i statistike, ali i iz područja interdisciplinarnih znanosti, a uz to je nagrađivana književnica koja u svojim književnim tekstovima popularizira i promiče različite znanstvene teme. Jasna Horvat je dakle znanstvenicom i onda kada je književnica, posljednjih 20-ak godina, popularizirajući i promičući znanost na interdisciplinarnim osnovama. Da bi se u potpunosti shvatila njezina metoda primijenjena u knjizi o kojoj govorimo, dodat ćemo kako je 2014. godine osnovala Institut za znanstvena i umjetnička istraživanja u kreativnoj industriji pod nazivom Andizet, a 2015. utemeljila simpozij Kreativna riznica sa zadatkom popularizacije znanosti, a čija je popularnost davno prekoračila regionalne okvire. „To dalje govori kako je svoj akademski i umjetnički rad obilježila prelijevanjem znanosti u umjetnost i obrnuto – *mehanizma povratne sprege*, što joj je omogućilo da se zadanoj problematici posveti spajajući to interdisciplinarno i intermedijalno iskustvo u postupcima i metoda kojima se u akademskom okružju *proizvodi* znanstveno znanje odnosno znanost – društvena i humanistička (ali i svaka druga)“ (Lukić, 2022: 247).

Akademski bonton je u svojoj biti metodologija znanstveno-istraživačkoga rada, udžbenik i priručnik namijenjen svim razinama društvenih i humanističkih studija na kojima se oblikuju različiti tipovi ocjenskih akademskih radova (akademska proza), ali je najveći naglasak stavljen na poslijediplomsku razinu studiranja i izradu doktorske disertacije. Iako u visokoškolskoj nastavi navedenih područja na hrvatskom prostoru postoje djela i sličnoga sadržaja i kvalitete, udžbenik/priručnik Jasne Horvat svakako je *novum* kada je riječ o toj vrsti literature, i to ne samo s obzirom na pristup o kojem je već rečeno, nego i s obzirom na odabir podtema unutar temeljne teme. Ova metodologija nije samo popis i propis postupaka (način njihove primjene) kojima se osigurava uspješno bavljenje pojedinca istraživanjima u području društvenih i humanističkih znanosti na različitim razinama (akademsko zaključivanje) nego se termin *akademsko izražavanje* proširuje i na akademsku suradnju, uljudbu / ponašanje unutar akademske zajednice svih njezinih dionika, akademsku diplomaciju i svečanosti kojima se proslavljaju obrazovanje i istraživanje u svim područjima znanosti.

Novina s kojom se u ovom udžbeniku/priručniku susrećemo jest i precizno razrađen oblik akademske komunikacije mentora i pristupnika/studenta, koji se posebno odnosi na proces izrade doktorske disertacije i primjenjiv je pri izradi Klasičnoga i Skandinavskog modela doktorskoga rada koji se u knjizi razrađuju. Komunikacija mentora i pristupnika odvija se putem tzv. *an-*

dizetskih meandriranih pregleda (*andizetski* jer su razrađeni u okviru spomenutoga instituta Andizet za znanstvena i umjetnička istraživanja u kreativnoj industriji) kojima se rad na doktorskoj disertaciji usklađuje s prirodom znanstvenoga istraživanja kao *živoga organizma* čija je temeljna osobina da se razvija i mijenja pa stoga zahtijeva sustavne formalno-logičke revizije. Strukturiranim tablicama – meandriranim pregledima ostvaruju se tzv. radijalni uvidi (u svim smjerovima) u *prijevoje* akademskoga rada (cilj, problem, istraživačko pitanje, hipoteza, metoda, zaključak, doprinos), arhiviraju se datumi, bilješke, upute i savjeti koje mentor upućuje pristupniku, čime se prati mentorski doprinos pri izradi akademskoga rada, ali i provedba smjernica upućenih pristupniku. Meandrirani pregledi kao inovativni znanstvenokomunikacijski medij dakle omogućuju istraživačkim suradnicima sustavno praćenje nacrtanih aktivnosti i orijentaciju unutar istih, izmjene i ispravke tijekom cijeloga postupka istraživanja i izrade akademskoga rada. Upravo je andizetskim meandriranim pregledima kao autorskim doprinosom Jasna Horvat doradila i unaprijedila i Klasični i Skandinavski model izrade doktorskoga rada. Autorskim doprinosom u ovom metodološkom priručniku je svakako i prijedlog da se umjesto termina *doktorski rad/disertacija* uvede termin *doktorska rasprava*. Autorica u obrazloženju svoga prijedloga polazi od etimologije tumačeći da lat. *dissertatio* prema *dissertare* doslovce znači rasprava/raspravljati, kao i to da je u doktorskoj disertaciji zapravo poglavlje rasprave ključno za cijeli rad jer ono vodi znanstvenom zaključivanju. Zaokret u pristupu znanstvenometodološkoj literaturi kod Jasne Horvat vidi se i u davanju važnosti prilogima doktorskom radu – ona ih sustavno razrađuje u posebnom poglavlju pod nazivom *Pismohrana* naglašavajući kako se upravo njima utvrđuju metodologija znanstvenoga rada i način upravljanja podacima (Meandrirani pregled nacrt Klasičnog modela ocjenskoga akademskoga rada, Statističko-metodološka agenda za izradu istraživačkog nacrt doktorskoga rada, Meandrirani pregled teorijskih spoznaja i metodoloških pristupa, Upitnik o istraživačkom nacrtu akademskoga rada – UIN, Upitnik o planu upravljanja istraživačkim podacima – PUIP, Meandrirani pregled nacrt Skandinavskoga modela, Metodološka agenda za izradu nacrt doktorskoga rada po Skandinavskom modelu, Etički kodeks Hrvatske zaklade za znanost, Preporuke iz *Bontona* Antonije Tkalčić Košćević (izdvojene i jezično prilagođene), Red prvenstva u državnim obredima u Republici Hrvatskoj).

Na početku je već rečeno da je ovaj udžbenik/priručnik drugačiji i po tome što ga strukturiraju pojmovnici odnosno leksikoni koji se granaju u četiri staze Akademskoga vrta, kako je zapravo ugledajući se na antičke uzore autorica zamislila ovu knjigu, te u obliku natuknica – 60 za svaku *stazu* tumače akademsko ponašanje, akademsku čestitost, akademske svečanosti i aka-

demsku diplomaciju. Autorica tim i drugim odabranim postupcima naglašava kako je za procese znanstveno-istraživačkoga rada, stjecanja i proizvodnje znanja kao i za sve koji su u te procese uključeni presudno *ispravno ponašanje*. Ispravno se ponašanje u odnosu na one *koji su u taj proces uključeni* do sada se uglavnom podrazumijevalo i prenosilo usmenim putem u visokoškolskim ustanovama ili se razabiralo iz različitih pravilnika kojima se reguliraju akademski život i djelovanje. „A komunikacija koja se temelji na pretpostavkama u opasnosti je da postane neučinkovitom, pa i lošom – NEodgovornom“ (Lukić, 2022: 249). Stoga Jasna Horvat uz strategije znanstveno-istraživačkoga rada zapisuje i *pravila ispravnog ponašanja* u akademskom okružju potičući akademske subjekte na odgovornu komunikaciju koja je preduvjet stvaranja sklada u svim segmentima koji to akademsko okružje čine.

Autorica je svoj udžbenik *projektirala* u duhu izreke *Scientia potestas est* i težnju visokoga obrazovanja vidi platonovskom, onom koja se – oblikovana (i uvježba(va)na) u *gimnaziju* i *Akademovu vrtu* – poistovjećuje s najvišim moralnim, stručnim i znanstvenim dostignućima.

Dodana vrijednost ovomu ukoričenju jest i to što se nalazi u otvorenu pristupu pa je svakom zainteresiranom knjiga dostupna samo jednim klikom na https://books.google.hr/books?id=Vtq1EAAQBAJ&newbks=0&printsec=frontcover&pg=PA36&dq=akademski+bonton&hl=hr&source=newbks_fb&redir_esc=y#v=onepage&q=akademski%20bonton&f=false ili <https://repozitorij.efos.hr/islandora/object/efos%3A4928>.

b) Prilog popularizaciji i promidžbi kulturnoga identiteta

(Jasna Horvat, *Perunika* (ilustrirala Petra Brnardić), Ljevak, Zagreb 2023., str. 40)

Da je književnost Jasne Horvat *projektna*, književna je kritika odavna potvrdila i tu projektност imenovala terminom *Ars Horvatiana* (Oraić-Tolić, 2016.). Jasna Horvat se kao znanstvenica-književnica postavlja projektno prema različitim *velikim* temama, napose onima koje se tiču hrvatske (europske, pa i svjetske) kulturne baštine baveći se temama iz kojih i po kojima se definira kulturni (a onda i nacionalni) identitet. U red takvih tema ulazi i starohrvatska, odnosno praslavenska/staroslavenska mitologija kojoj je J. Horvat vjerna od početaka svoga bavljenja književnošću, što svjedoče tekstovi namijenjeni i djeci i odraslima: *Izgubljena vila* (2002), *Alemperkina kazivanja* (2005), *Krijesnici* (2009), *Vilikon* (2011), *Vilijun* (2016) i sada *Perunika*, intermedijalni ostvaraj – tekst koji je postao slikovnicom, slikopričom za sve uzraste po suautorstvu s Petrom Brnardić, a u čast perunici kao hrvatskome nacionalnom cvijetu i endemskoj vrsti pod nazivom *Iris Croatica*. Epitet hrvatskoga naci-

onalnog cvijeta perunika nosi od 2000. godine, kada je na prijedlog HAZU-a tako promovirana na svjetskoj izložbi cvijeća u Japanu, a dvije godine kasnije taj će prijedlog biti učvršćen preporukom Odbora za prostorno uređenje i zaštitu okoliša Hrvatskoga sabora da perunika kao simbol bude zastupljena u promotivne i protokolarnе svrhe na državnoj razini.

Slikopriča *Perunika* govori o mitskoj junakinji, hrabroj ratnici i odvažnoj kćeri dobroga diva Svitogora. Nalik je na strijelu i munje kojima se gromovnik Perun javlja s nebeskih prostranstava. Poznata je po brojnim imenima, u mladim danima nazivana je Strijelkom, Sabljicom, Ljeljom i Ljeljujom, a nakon udaje za Peruna, boga munja i gromova, odaziva se na ime Bogiša i Perunika. Ona zajedno sa svojim suprugom Perunom nadgleda s neba zemaljski svijet obilazeći ga vatrenom kočijom. Tamo gdje je nestalo pravde i reda, Perun udara svojim munjama i gromovima, a na pogođenim mjestima niče cvijet koji čuva uspomenu na njegovu supružnicu Peruniku.

Na temelju ovoga jednostavnoga sižea J. Horvat poznavanje mitoloških priča uglavljenih u vlastiti kulturni kôd dovodi na novu razinu:

- a) povezuje ga s genetski srodnim predajama idući do samoga jezičnog-netskoga izvorišta putom: starohrvatsko – (pra)staroslavensko/opće-slavensko – (pra)indoeuropsko

Da je tomu tako uz slavensku mitologiju svjedoče, među ostalim, i grčka mitologija u kojoj je perunika simbol boginje Iride – glasnice bogova te indijska koja u perunici vidi simbol života i ponovnoga rođenja i sl.

- b) povezuje *našu staru* ili *rodnu vjeru* (Katičić, 2017) i *novu vjeru* – kršćanstvo dvama kodovima: imenom i morfologijom
- c) promovira simbole koji hrvatsku kulturu predstavljaju drugima i po kojima se ona u drugima prepoznaje (slavenskoj – indoeuropskoj – svjetskoj).

Drevna dakle vjerovanja naših jezičnog-netskih predaka usmjerena su na prirodu, njezine mijene, životinjski i biljni svijet. U ovom potonjem posebnu važnost imaju kultovi stabala i biljaka, među kojima i raznovrsnoga cvijeća. Iz toga je *mitološkog vrta* iznikla i Perunika/perunika, bogiša, ljelja, ljeljuja, mačica, sabljica, iris/Iris croatica. Biljka koja je u Horvatičinu tekstu personificirana, poosobljena i pobožanstvenjena, imenujući se po slavensko-me bogu gromovniku Perunu, čiji je kult najjače utisnut u slavensku mitološku predaju. Božica Perunika je dakle u mitološkoj priči kao i u Horvatičinoj (slobodnoj) interpretaciji, oslonjenoj na relevantnu literaturu o toj problematici – Natka Nodila i Franju Ledića, imenovana po svome mužu Perunu (zato je ona Perunika – *ona koja je od Peruna*) i u vezi je sa samim vrhom drevnoga

slavenskoga/starohrvatskoga panteona. Kao božica poznata je i po imenima Strijelka, Svitogorka, Branimira, Janjina, Uzorita i Gorka te je kao i njezin muž boginja munje i svetoga ognja, ali i vjenčanja, bračne sloge, braniteljica pravednosti u braku i neugasle mladosti. Smatra se kćeri dobrog diva Svitogorka te se prikazuje kako nosi luk i tobolac s gromovitim strijelama. Atributi koji se pripisuju i njezinu mužu Perunu, pa onda i njoj kao božici upisani su ne samo u njezino botaničko ime nego i u morfologiju biljke koja ju simbolizira, a ogleda se u visokoj stabljici i listu što oponaša oblik mača (*mačica*) ili sablje (*sabljica*) ili pak oblik strijele (*strijelka*). Pod imenom *sabljica* perunika je poznata upravo u Slavoniji, u njezinim šokačkim selima (onima u kojima, kako kaže književnik Ivan Kozarac, živi *čeljad vilenjačka*), a kako ju se naziva i *ljeljom*, nije teško oba imena povezati sa slavenskom mitološkom pričom i obredima plodnosti, još uvijek živima na prostoru Hrvatske i gotovo svih slavenskih zemalja (posebno Srbija, Slovačka, Češka, Ukrajina), ali ogrnutima plaštem nove vjere, *ljeljama* ili *kraljicama* – a mi bismo dodali i *perunikama* – koje o Duhovima/Dovima s mačevima u ruci i stožastim okićenim kapama idu u proljetne ophode (navedeni običaj posebno je očuvan/obnovljen u mjestu Gorjani kraj Đakova u Slavoniji). Činjenica da se ovaj cvijet ponegdje naziva i *bogišom* dodatno upućuje na vezu s mitološkim vjerovanjima i predodžbama, ali ponovno ne samo sa *starom* nego i s *novom vjerom* koja ju je s kršćanstvom naslijedila, ali ju nije zatrla. Naime, upravo su *perunike-sabljice/mačice* najljepšim ukrasom oltara počevši sa svibanjskim pobožnostima pa sve do onih kršćanskih blagdana koji se protežu vremenom njezine cvatnje – od svibnja do srpnja, i uključuju Duhove/Dove, Presveto Trojstvo, Tijelovo, Srce Isusovo i Marijino i dr.

Iako je u Horvatičinoj priči perunika (staro)hrvatskim identitetskim simbolom, ona je cvijet štovan diljem indoeuropskoga svijeta i izvan njega kao simbol kraljevskih moći i božanske zaštite. Poznato je, primjerice, da je u starom Egiptu bila simbolom vjere, mudrosti i hrabrosti te da su ju faraoni držali u ruci kao žezlo, a da primjerice u Japanu označava plemenitost i hrabrost... Globalnu popularnost perunici su zasigurno priskrbila i njezina ljekovita svojstva te duga povijest upotrebe u tradicionalnim medicinama cijeloga svijeta. Biljka koja liječi mora biti božanska – *bogiša*, kako to nepogrešivo prepoznaje naša (slavenska) rodna vjera!

I ovaj put nas je Jasna Horvat po već dobro znanoj nam mitološkoj ptici Alemparki, Svarogovoj pričalici, a u ovoj priči pripovjedačici, podsjetila da je znanje o vlastitim kulturnim iskonima i vrijednostima na njima sagrađenima temelj za razumijevanje svijeta i života u cjelini. To je učinila koristeći se strategijama popularizacije znanosti (slavenska mitologija, etnologija, kulturna povijest) koje su ujedno i strategije popularizacije usloženjenoga kulturnoga

identiteta hrvatskoga naroda koji je istovremeno specifičan, ali se prepoznaje i u drugima, i to ne samo onima s kojima je jezičnogenetski srodan.

I ovaj je intermedijalni uradak dobrodošao prilog (u)poznavanju slavenske mitologije, jer naša su znanja o njoj još uvijek neusporedivo manja od onih o starogrčkoj, rimskoj ili nordijskoj mitologiji.